

Gorkij

Gorkij halálának 15. évfordulója jelentőségében túlnő azoknak a megemlékezéseknek keretein, amelyekkel nagy írók emlékének szokott áldozni az utókor. A fejlődés kezdetén járó új magyar kultúra és irodalom számára Gorkij nem a letűnt mult nagy alakja, hanem előbb valóság, mint valaha, és azok az évek, amelyek halála óta eltelték, nem-hogy eltávolították volna tőlünk, hanem ellenkezőleg: közelebb hozták hozzánk. Egyre szélesebben kibontakozó és egyre mélyebbre ható kultúrforradalmunk harcai között, a megoldásra váró problémák tengerében Gorkij mutatja az utat a szocialista művészet felé, az a Gorkij, aki életével és művészetével első megtestesítője az új, a szocialista művészetnek. A szocialista művész pedig célját és akarását tekintve a tett, a cselekvés és a fejlődés művésze is. Ezért van az, hogy Gorkij nem csupán kész, kiforrott eredményeket ad át nekünk, hanem valóban utat mutat: annak a fejlődésnek az útját, amelyet maga is végigjár, amíg eljutott a szovjet irodalom módszerének, a szocialista realizmusnak megteremtéséig.

Gorkij volt az első író, aki megértette az új szocialista társadalom követelményeit a maga irodalmával szemben. Felismerte a régi realizmus korlátait, és meglátta azt a minőségben új feladatot, amely egyedüli útja az irodalom továbbfejlésének: elsőnek alkalmazta a valóság szocialista, azaz pártos és tudományos tükrözésének módszerét az irodalmi alkotásban. Az élet, a valóság tükrözése mellett belevitte műveibe azokat a forradalmi eszméket, amelyek magát az életet áthatják. És ezzel jutott el az igazi valóság művészi tükrözéséhez. Szorosan kapcsolódik ehhez Gorkij művészetének másik nagy vívmánya: a szocialista hazafiság követelményének megvalósítása a irodalomban, amelyek értelmében az irodalomnak legfontosabb feladata a hazá és a nép szolgálata. Az irodalomnak ez a hazafias felfogása végső elemzésben nem más, mint annak a feladatnak a vetülete művészi síkon, amelyet az orosz forradalmi munkásosztály állított célként maga elé: a hazá és a nép felszabadítása az elnyomott osztályok uralma alól. Ez viszont ugyanakkor az egész nemzeti irodalom legjobb hagyományainak megőrzését és továbbfejlesztését is jelenti, hiszen a munkásosztály örököséként lépett fel mindannak, amit az orosz nép történelme folyamán önfeláldozó munkával megalkotott.

Gorkij harmadik nagy tette végül mintegy összefogja és magába foglalja az előző kettőt, és közvetlenül teremti meg a kapcsolatot a valósághoz azzal, hogy műveiben előremutatón megalkotja az új, szocialista ember típusát, egy új, átfogó humanizmus megvalósítóját és hordozóját. E humanizmus a klasszikus orosz irodalom legjobb alkotásaiban gyökerezik, de mégsem egyszerű átvétele az orosz irodalom eszmei hagyományainak. Gorkij, a feltörő nép nagy fia, Puskin, Turgenyev és Tolsztoj örökét vitte tovább, de nem csupán megtartója volt a hatalmas örökségnek. Nyitott szemmel vizsgálta a társadalmat, megfigyelte az embereket, és eközben sok mindent másképp látott másképp érzett, és az emberek iránti szeretete, humanizmusa is más formát öltött. A XIX. század orosz irodalma költői fényel vonta be a szenvedést. Az a nép azonban, amely a századfordulókor Gorkijt termelte ki magából, nem

elégedhetett meg többé egyedül a szenvedéssel. Ismerte, túlon túl ismerte, hogy mi az: szenvedni, de megelégte a tűrést és kiutat keresett a kilátástalan életből: a belenyugvást az új élet utáni vágy váltotta fel. „A lélek megmen'éséről szóló elmélet a szenvedés által népszerű volt Oroszországban“, írta Gorkij, és így folytatta: Azt mondom, volt, mert azt hiszem, hogy Oroszország elég szenvedést tűrt el, és hogy a szenvedés iránti gyűlölete kiirhatatlanná vált“. És ez az új, magasabbrendű igazság, amely a humanizmust harcoss és teremtő fokra fejleszti: az ember iránti szeretet nem lehet pusztá részvét, hanem egyben gyűlöletnek is kell lennie, gyűlöletnek mindazzal szemben, ami az ember: elnyomja, ami megakadályozza abban, hogy boldog legyen. Éppen az ember iránti szeretet követeli meg tehát a fáradhatatlan küzdelmet az elnyomás ellen, — az emberiség boldogabb, szebb élete nevében. Ez az új, a szocialista humanizmus, amely magában foglalja a pártosságot és a jövőért folytatott harcot, a haladó hagyományok tiszteletét és a haza szeretetét; az egész emberiség boldogulásába vetett hitet, ez az új humanizmus, amelyet a szocialista ember képvisel, és amelynek egyik első és legodaadóbb hirdetője az irodalomban Gorkij.

És Gorkij maga is olyan, mint pozitív hősei: az újat, a forradalmi, az előremutatót nemcsak felismeri és meglátja, de meg is valósítja műveiben. Fejlődésének minden állomása e megvalósítás egy-egy határköve. Azonban sohasem áll meg az elért eredménynél, nézeteinek harcoss forradalmisága, a nép szolgálatában való következetessége, a nép erejébe vetett feltétlen hite s a kapitalista társadalom elleni érzeti engesztelhetetlen gyűlölete egyre tovább hajítja. Művei egybeforrtak a nép érdekeivel első írói próbálkozásaitól kezdve. Megjelenése új erők megjelenését jelentette az orosz életben éppúgy, mint az irodalomban. Az új erők megjelenése azonban egyben harcot is jelentett, harcot a régi ellen. És valóban: Gorkij állandó harcban állt a dekadencia bomlasztó erőivel szemben. Tudta, hogy „... az irodalomban és az újságírásban valami kétségbeesett dolog történik a szellemi felbomlás folyamata játszódik le...“, de nem elégedett meg a tények megállapításával, hanem az értelmetlenné vált dekadens kísérletekkel szembeállította a haladás erőt, és már a század elején egy új világ hirnöke volt, új, az orosz nép mélyéből feltörő erők képviselője, egy új, egyre határozottabban és öntudatosabban jelentkező osztály szószólója.

De nemcsak az volt újszerű műveiben, hogy új embereket ábrázolt a széles néprétegből, olyan embereket, akiket azelőtt az irodalom észre sem vett, hanem az, ahogyan ezeket az embereket ábrázolta: szeretettel, féltő gonddal és az emberek felszabadulásába vetett hit harcoss optimizmusával. Optimizmusa azonban soha sem a kapitalizmus tollnokainak a valóság elkendőzését célzó „módszeres optimizmusa“, hanem forradalmi romantika, amely jövőbe irányuló és irányító lendületében sem szakad el a valóságtól. Ez jellemzi viszont Gorkij bírálatát is: bármily kíméletlenül leplezi is le a kapitalista világ ellentmondásait, realizmusa soha sem pesszimista, sohasem távlat nélkül való. Hőseiben az orosz nemzeti jellem legértékesebb alapjának kibontakozását örökítette meg: az új, a szocialista világért harcoló ember alakját, amelyben kifejeződnek mindazok az eszmények, amelyekért harcolt, és amelyeket védelmezett a munkásosztály.

Gorkij fogalmazta meg elsőnek az író új viszonyát népéhez és társadalmához. „Körülöttünk forr az élet... új, merész igények lépnek fel, új ember nő fel, olvasó, aki tele van kutató-szomjjal, aki könyv után

vágyik. Ez az olvasó feleletet követel az élet és a szellem alapvető kérdéseire, tudni akarja, hol az igazság, hol az igazságosság, tudni akarja, hol keressen barátokat, és hogy ki az ellenség. Az az író, aki így nézi olvasóit, aki így érti át kötelességeit társadalmával szemben, maga is új és más ember. Számára az írás nem öncél, hanem ön maga kifejezésének eszköze, hanem harc, tett és cselekvés. És Gorkij valóban agitátor volt, természeténél fogva is. Formálni az emberi lelket, alakítani kortársainak tudását, érzésvilágát, jellemét — ezt jelentette számára az írás. Vezetni a népet, átalakítani, újjáépíteni, tökéletesíteni a társadalmat — ebben foglalható össze Gorkij viszonya a művészethez, s ez az első szovjet író viszonya a művészethez.

Korának társadalmi és politikai kérdéseiben az egész világ haladó erői az igazság bajnokát látták benne. A kezdődő fasizmus számára veszélyes és félelmetes ellenfelet jelentett, hiszen az egész világ hallgatta hangját, az emberek milliói bíztak benne és követték őt. Annak a gigantikus harcnak előestéjén pusztult el, amelynek elkerülhetetlenségét világosan látta, első áldozatként esett el abban a háborúban, amely még most is tart. Gorkij hős volt, akinek nem volt elég egy emberi élet ahhoz, hogy a maga teljességében kinyilatkoztassa magát. De tovább él könyveiben, olvasóiban, tanítványaiban, az új szovjet írókban, és példaképe az egész világ haladó művészeinek. Benne testesül meg a szocialista társadalom őrje, az építő író, a valóság kifejezője és formálója, az emberi élet zseniális mérnöke, Puskin, Gogolj, Tolsztoj nagy hagyományainak legjobb folytatója.

Művészetének hatása a szocialista forradalomra közvetlenebb és mélyebb volt, mint bármely más íróé. Éppen ezért a Szovjetunió és az egész világ dolgozói Gorkijban a proletár, szocialista irodalom atyját látják és értékelik. Ezt fejezte ki Molotov Gorkij temetésén mondott beszédében: „Lenin után Gorkij halála a legsúlyosabb veszteség hazánk és az emberiség számára... Gorkij nagysága abban áll, hogy világos értelmű, a néphez való közelsége és önzetlen gigantikus munkája az emberi kultúra eredményeinek elsajátításáért a dolgozók fenntartás nélküli barátjává és a kommunizmus ügyéért folyó harc nagy lelkesítőjévé tették. Gorkij... egy nagy nép nagy fia,“

Halász Előd

Szergej Taljkanov

Pjotr Petrovics

Forgács roppan. Zizzen. Aztán magasra száll, messzire.
Pjotr Petrovics áll a posztján — ácsok híres mestere.

Házat épít, otthont, ép most nő csodává, — vajh, kinek?
Megnősül a brigadéros:
kell a ház. Kell. Hát siet.

Percről-percre nő rovása,
nő vele a mester is —
Már a tetőt vési, vágja.
— Pjotr Petrovics, elrepülsz!

Csak mosolyog. Szivarjától szinte orra is megég.
Amit kimér, számol: bátor fejszecsapás toldja még:

— Ha vállaltad, — mint a bástya fala, álljon ez a ház.
Úgy illeszkedjék egymásba minden darab és rovás.

Építsd. Benne örök otthont
növe boldogság terem.
S építője milyen boldog,
tudják meg az emberek!

Fordította SZILY ERNŐ